

Бутузова Л.П.

аспірантка кафедри теорії та методики
практичної психології ПДПУ ім.К.Д.Ушинського

ПРОВІДНІ ОЗНАКИ ОСОБИСТІСНИХ СТАВЛЕНЬ ДІВЧАТОК ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ДО НЕБЕЗПЕКИ УРАЖЕННЯ ВІЛ.

Актуальність дослідження особистісних ставлень до небезпеки ураження вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ) обумовлена як теоретичними, так і практичними аспектами сучасної психології. Стрімкі темпи поширення ВІЛ-інфекції в молодіжному середовищі ставлять перед сучасною системою виховання завдання впроваджувати ефективні превентивні заходи, спрямовані на сприяння становленню у підлітків безпечної поведінки [Ч-4]. Одним з головних чинників безпечної щодо ураження ВІЛ поведінки виступає адекватне особистісне ставлення індивіда до проблем СНІДу (синдрому набутого імунодефіциту), яке поєднує у собі оцінку ймовірності та занепокоєність з приводу настання такої небезпеки (В.В.Гришаєва, F.V.van der Velde, M.M. Dolicini, J.A. Catania та ін.). Феномен особистісного ставлення до небезпеки ураження ВІЛ можна теоретично осмислити та евристично концептуалізувати у формі поняття «ставлення». Під терміном ставлення, слідом за В.М.Мясіщевим, ми будемо розуміти індивідуальні, вибіркові, свідомі зв'язки особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності [4;16]. В нашому випадку йдеться про ставлення особистості до небезпеки як можливості настання негативних наслідків.

Психологічну структуру людського ставлення становлять пізнавально-емоційні утворення, їх своєрідний сплав.[4]. Особистісне ставлення, власне, виникає в процесі накладання емоції на предмет, що певною мірою усвідомлюється, пізнається нею. Спираючись на вищезначене, можна говорити про те, що особистісне ставлення до небезпеки поєднує у собі оцінку ймовірності настання небажаних наслідків (когнітивний компонент), занепокоєння з приводу можливості їх настання (емоційний компонент) та оцінку власного контролю над ситуацією уникнення небезпеки (поведінковий

компонент). Різні сторони сприйняття небезпеки визначають характер ставлення індивіда до тієї чи іншої небезпеки. Тому у своїй роботі під особистісним ставленням індивіда до небезпеки ураження ВІЛ ми розуміємо емоційне сприйняття даної загрози, яке переломлюється крізь призму оцінки ймовірності настання негативних наслідків та власної можливості контролювати ситуацію уникнення інфікування.

Як засвідчив аналіз психолого-педагогічної літератури, проблема ставлення індивіда до загрози ураження ВІЛ, незважаючи на свою злободенність, у вітчизняній психології ще недостатньо вивчена. Більш докладно її досліджують за кордоном (A.Buysse, J.Wersh, J.D.Fisher, W.A.Fisher, P.Rodden, J.Crawford, P.Lear, B.L.Halprenfelsher, S.G.Millstein, F.V.van der Velde, M.M. Dolicini, J.A. Catania , Г.Келлі, Г.Крайг, Ф.Райс, Е.Чарлтон та ін.). У роботах вітчизняних психологів акцентується увага на тому, що ставлення індивіда до небезпеки, яку можуть нести сексуальні стосунки, опосередковуються психологічними особливостями психосексуального розвитку в тому чи іншому віковому періоді (Т.В.Говорун, Д.М.Ісаєв, В.Є.Каган, О.М.Кікінежді, І.С.Кон, Л.І.Мороз та ін.), ситуативно-мотиваційним контекстом вступу у такі стосунки (Н.В.Грішина, І.С.Кон, О.В.Сечейко), когнітивним репрезентаціями про загрозу (І.В.Гришаєва, А.І.Мечитов, С.Б.Ребрик) та емоційними факторами ризику (О.Я.Чебикін).

У цілому ряді досліджень [1],[2],[5] та ін. констатується, що вікові та статеві відмінності підлітків мають важливе значення при аналізі різних проявів їх психічного розвитку, в тому числі й розвитку самосвідомості та становлення особистості. Враховуючи наведене, у своїй роботі ми поставили завдання дослідити статево-вікову специфіку особистісних ставлень підлітків до небезпеки ураження ВІЛ, що в подальшому сприятиме її врахуванню при розробці практичних рекомендацій. При цьому ми виходили з припущення про те, що в молодшому та старшому підлітковому віці особистісні ставлення до небезпеки відрізняються специфікою їх детермінації. У даній статті ми

представимо лише результати, отримані у респонденток жіночої статі молодшого та старшого підліткового віку.

Для вивчення різних сторін особистісних ставлень підлітків до небезпеки ураження ВІЛ було використано шкали оцінок когнітивного та емоційного сприйняття загрози ураження ВІЛ (М.М. Dolicini, J.A. Catania [8]) та контролю ситуації уникнення інфікування (Т.В. van der Velde [9]). У своєму дослідженні ми також використовували анкету, що містила питання про досвід сексуальних стосунків та адиктивної поведінки, включала питання, спрямовані на вивчення ставлення до різних аспектів проблеми ВІЛ/СНІДу. Також у дослідженні було використано: опитувальник для визначення рівня поінформованості підлітків про походження, прояв, шляхи передачі ВІЛ та засоби захисту (І.В. Гришаєва); методику оцінювання поведінкового ризику в гетеросексуальних стосунках (J.A. Kelly); особистісний опитувальник (Р. Кеттелл); методику вивчення емоційної зрілості (О.Я. Чебикін) та методику вивчення акцентуацій характеру (Х. Шмішек).

З метою розкрити психологічні особливості особистісних ставлень хлопчиків-підлітків до небезпеки ураження ВІЛ статевим шляхом було організовано та проведено дослідження, в якому взяли участь 139 дівчаток: 44 13-14-річних школярок та 95 респонденток 15-17 років. Базою дослідження виступили ЗОШ № 21, 25, 26 та 34 м. Житомира. Дослідження проводилося в два етапи та носило анонімний характер. Емпіричною основою теоретичного аналізу проблеми стало порівняння результатів, одержаних за різними методиками від молодших та старших підлітків жіночої статі з різними типами ставлення до небезпеки ураження ВІЛ.

Статистичний аналіз розбіжностей між показниками, діагностованими у дівчаток молодшого та старшого підліткового віку, засвідчив неоднозначний характер виявлених достовірних розбіжностей. Так, між дівчатками різного віку, виявлено достовірні розбіжності за показниками, які репрезентують тип ставлення до небезпеки ураження ВІЛ. Різнилися оцінки власної занепокоєності та хвилювання ровесників стосовно можливості інфікування вірусом СНІДу та

оцінки ймовірності даної небезпеки для себе, які виявились вищими у дівчаток-респонденток молодшого підліткового віку, порівняно з дівчатками старшого підліткового віку. Ці дані можуть свідчити про те, що молодші дівчатка висловлюють вищу занепокоєність та більше переоцінюють ймовірність загрози ВІЛ, ніж старші респондентки.

В той же час, проявилися відмінності між вказаними групами у досвіді статевого життя ($t = 2,44$; $p < 0,05$) та наявності друзів з таким досвідом ($t = 2,39$; $p < 0,05$), який у 15-17-річних дівчаток логічно виявився багатшим. В той же час, відмінності у досвіді вживання наркотичних речовин не були достовірними, а середнє значення по цьому показнику було відносно невисоким у респонденток як молодшого ($M = 0,2$; $\delta = 0,6$), так і старшого підліткового віку ($M = 0,0$; $\delta = 0,2$).

Певною мірою дані відмінності дозволяють пояснити той факт, що дівчатка молодшого та старшого підліткового віку різнилися між собою і намірами щодо проходження обстеження на ВІЛ, ($t = 4,14$; $p < 0,001$): 15-17-річні респондентки проявили вищий рівень усвідомлення необхідності проходження тестування, ніж представниці жіночої статі молодшого підліткового віку, які взяли участь у дослідженні. Ці дані також можуть опосередковано свідчити про якісно новий рівень усвідомлення небезпеки ураження ВІЛ для себе з переходом від молодшого до старшого підліткового віку, коли досвід вступу у статеві стосунки підвищує показники тривоги щодо ймовірності такої загрози.

Аналіз вираженості показників, що характеризують особистісні властивості досліджуваних груп підлітків свідчить, що у дівчаток старшого підліткового віку, достовірно вищими є значення показника інтелекту ($t = 2,33$; $p < 0,02$), в той час як у респонденток молодшого підліткового віку вищим виявився самоконтроль ($t = 2,64$; $p < 0,01$). Ці результати дають підстави говорити про те, що дівчатка 15-17 років обстежуваної вибірки характеризувалися вищим рівнем інтелектуального розвитку, тобто їм більшою мірою притаманні абстрактність, критичність, аналітичність мислення, мають

вищу научуваність, прагнуть бути добре інформованими, більше схильні до експериментування. В той же час дівчатка молодшого підліткового віку, які взяли участь у дослідженні, характеризувалия вищим внутрішнім самоконтролем поведінки, тобто вони більш точні у виконанні соціальних вимог, мають вищий контроль над власними емоціями та поведінкою.

Як засвідчили отримані результати, респондентки кожної вікової групи вище оцінювали свою занепокоєність щодо інфікування, ніж ймовірність інфікуватися. У дівчаток обох вікових груп знайшла прояв тенденція до оптимістичного сприйняття особистої ймовірності ураження ВІЛ, порівняно з такою ймовірністю для своїх ровесниць, тоді як власну занепокоєність вони вважали вищою.

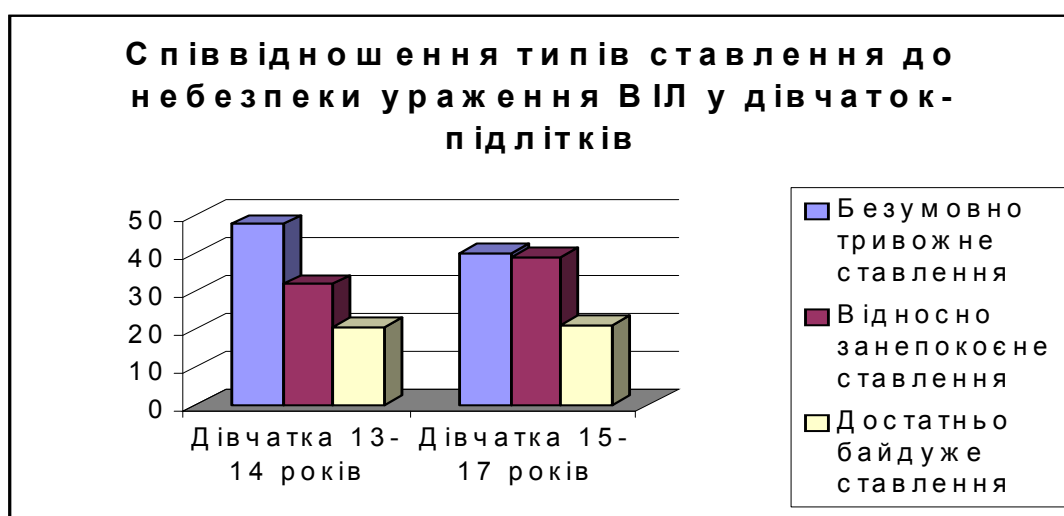
Подальший аналіз отриманих експериментальних даних показав, що по первинних даних, середніх значеннях та достовірних розбіжностях групи дівчаток молодшого та старшого підліткового віку можна диференціювати за показниками, що характеризують тип ставлення до небезпеки ураження ВІЛ. Було виділено три типових ставлення до небезпеки ураження ВІЛ: 1-ий тип - дівчатка з безумовно-тривожним ставленням до небезпеки ураження ВІЛ, 2-ий тип – підлітки з відносно занепокоєним ставленням до даної небезпеки та 3-ій тип – респондентки з достатньо байдужим ставленням до такої загрози.

В основу такої диференціації ставлень до небезпеки було покладено відмінності в оцінці підлітків власного ризику інфікування ВІЛ, зокрема в оцінці ймовірності настання такої загрози та занепокоєння з приводу даної небезпеки. Для підлітків безумовно тривожного типу характерними є високі значення показника, який презентує оцінку ймовірності такої загрози для себе, та показника, що виражає оцінку занепокоєності щодо можливості потрапити у небезпечні ситуації, які можуть призвести до інфікування вірусом СНІДу. Підлітків, що їх було віднесено до таких, яким притаманне відносно занепокоєне ставлення до небезпеки інфікування, характеризують високі значення показника оцінки власної занепокоєності, проте відносно невисокі значення показника, який представляє оцінку ймовірності власного ризику

інфікування ВІЛ. Третій тип підлітків - з достатньо байдужим ставленням до небезпеки ураження ВІЛ - представлений низькими оцінками ймовірності настання такої небезпеки та тривожності з даного приводу.

Результати аналізу первинних даних засвідчили, що як серед 13-14-річних дівчаток, так і серед 15-17-річних найбільше виокремлювалися такі, яким притаманне безумовно тривожне ставлення до небезпеки ураження ВІЛ (47,7% та 40%), дещо менше відносно занепокоєних (31,8% та 39%), і найменше було достатньо байдужих дівчаток (20,5% та 21%) (див рис.1).

Рисунок 1.

Дана диференціація знайшла своє підтвердження і на рівні достовірних відмінностей (див.табл.1).

Таблиця 1

Розбіжності у показниках, що характеризують ставлення дівчаток-підлітків різного віку до небезпеки ураження ВІЛ

		БТ		ВЗ		t	БТ		ДБ		t	ВЗ		ДБ		t
		М	δ	М	δ		М	δ	М	δ		М	δ	М	δ	
молодші підлітки	К	77,1	26,1	2,1	4,3	6,84***	77,1	26,1	2,8	4,4	6,12***	2,1	4,3	2,8	4,4	0,34
	Е	81,0	29,1	86,1	25,1	0,55	81,0	29,1	4,4	5,3	5,84***	86,1	25,1	4,4	5,3	6,14***
старші підлітки	К	60,1	27,3	3,8	4,6	5,86***	60,1	27,3	3,5	4,6	6,12***	3,8	4,6	3,5	4,6	0,22
	Е	68,4	31,5	63,1	28,1	0,77	68,4	31,5	5,0	5,4	5,98***	63,1	28,1	5,0	5,4	5,74***

Примітка: К – когнітивний компонент ставлення (оцінка ймовірності загрози); Е-емоційний компонент ставлення (оцінка занепокоєності загрозою); БТ – безумовно тривожне ставлення; ВЗ –відносно занепокоєне ставлення; ДБ – достатньо байдуже ставлення; М – середнє арифметичне значення показника; δ – стандартне відхилення; t – значення t-критерію Стюдента; p – показник значимості розбіжностей (***)p <0,001).

Окрім достовірних розбіжностей у значеннях показників, які презентують особистісне ставлення респонденток до загрози інфікування вірусом СНІДу, знайшли прояв розбіжності в їх оцінці ймовірності та прогнозуванні занепокоєності щодо такої небезпеки їх ровесниць. Так, дівчатка 13-14 років з безумовно тривожним типом ставлення до небезпеки інфікування ВІЛ, порівняно з підлітками із відносно занепокоєним та достатньо байдужим ставленням до названої небезпеки, достовірно вище оцінювали ймовірність такої небезпеки як для себе (див.табл.1), так і для іншої середньостатистичної особи їх віку та статі ($t = 2,67$; $p < 0,01$ та $t = 2,30$; $p < 0,05$). Аналогічна тенденція спостерігалася і в групі дівчаток старшого підліткового віку. Що ж до розбіжностей в оцінках занепокоєності можливістю настання такої небезпеки, то є логічним, що респондентки обох вікових груп, яких було віднесено до достатньо байдужого типу, її оцінювали нижче як для себе (див.табл.1), так і для своїх ровесників, порівняно з підлітками з безумовно-тривожним та достатньо занепокоєним типом ставлення до небезпеки ураження ВІЛ.

В результаті подальшого аналізу відмінностей між дівчатками з різними типами ставлення до загрози ВІЛ було встановлено, що безумовно тривожні молодші підлітки жіночої статі відрізняються від відносно занепокоєних не лише вищою вираженістю когнітивного аспекту ставлення до небезпеки ураження ВІЛ, але й тим, що вони вище оцінюють таку ймовірність небезпеки і у окремих ситуативно-мотиваційних контекстах вступу в інтимні стосунки. В той же час відносно занепокоєні виявились більш домінантними та циклотимними у характерологічних проявах ($t = 2,15$; $p < 0,05$ та $t = 2,25$; $p < 0,05$). Достатньо байдужі ж дівчатка 13-14 років, порівняно з безумовно тривожними, характеризувалися вищим рівнем інтелектуального розвитку ($t = 2,09$; $p < 0,05$), домінантністю ($t = 2,19$; $p < 0,05$) та кращою поінформованістю про шляхи передачі вірусу СНІДу ($t = 2,27$; $p < 0,05$). Поряд з цим було встановлено, що дівчатка молодшого підліткового віку з відносно занепокоєним ставленням до небезпеки ураження ВІЛ відрізняються від достатньо байдужих респонденток вищими оцінками усвідомлення загрози

ВІЛ в окремих ситуативно-мотиваційних контекстах та більшою педантичністю ($t = 2,33$; $p < 0,05$), тоді як достатньо байдужі дівчатка виявились більше інтелектуально розвиненими ($t = 2,88$; $p < 0,01$).

Для більш повного аналізу описаних розбіжностей та з'ясування визначаючих характер особистісного ставлення до небезпеки структурних механізмів, нами було проведено кореляційний аналіз зв'язків показників ставлення до небезпеки ураження ВІЛ з окремими особистісними, поведінковими, когнітивними та характерологічними проявами. Це дозволило виявити різницю у кореляційних плеядах, які утворилися навколо показників ставлення до загрози ВІЛ у різновікових групах дівчаток-підлітків.

В ході аналізу було встановлено, що безумовно тривожні дівчатка 13-14 років характеризуються низьким інтелектом ($r = -0,455$; $p < 0,05$), високою експресивністю ($r = 0,446$; $p < 0,05$) та соціальною обережністю ($r = -0,477$; $p < 0,05$). Вони оцінювали свою вразливість тим вище, чим більшим було їх переконання про неможливість визначити ВІЛ-статус людини по її зовнішньому вигляду ($r = 0,537$; $p < 0,05$). Їх ставлення до небезпеки ВІЛ може бути пов'язане з переоцінкою ймовірності загрози для ровесниць ($r = 0,441$; $p < 0,05$) та низькою поінформованістю про походження та перебіг захворювання ВІЛ-інфекція ($r = -0,575$; $p < 0,01$). В той же час, їх високі оцінки підконтрольності ситуації уникнення ВІЛ можуть пояснюватися низьким поведінковим ризиком інфікуватися у статевих стосунках через відсутність (або обмеженість) досвіду останніх ($r = -0,494$; $p < 0,05$).

Стосовно дівчаток молодшого підліткового віку з відносно занепокоєним ставленням до небезпеки ураження ВІЛ, то характерними для них виступають такі особистісні властивості як висока домінантність ($r = 0,565$; $p < 0,05$), здатність передавати іншим свій емоційний стан ($r = 0,570$; $p < 0,05$) поряд із обережністю та стриманістю у поведінці ($r = -0,621$; $p < 0,05$), обмеженим проявом застрягаючих рис характеру ($r = -0,644$; $p < 0,05$). Вони, як і їх безумовно тривожні ровесниці, тим більше переймаються загрозою ВІЛ, чим

вищим є їх усвідомлення неможливості визначити ВІЛ-статус людини по її зовнішньому вигляду ($r = 0,706$; $p < 0,01$).

Деякі іншими є особливості молодших дівчаток з достатньо байдужим ставленням до небезпеки ураження ВІЛ. Так, їх ставлення до небезпеки ураження ВІЛ, очевидно, пов'язане з такими якостями як емоційна стійкість ($r = -0,715$; $p < 0,05$), нормативність у поведінці ($r = -0,736$; $p < 0,05$), поряд із вищою конформністю ($r = 0,784$; $p < 0,05$) та високим рівнем самоконтролю ($r = -0,738$; $p < 0,05$) та емоційної саморегуляції ($r = -0,680$; $p < 0,05$). Дівчатка даної підгрупи тим нижче оцінюють власну занепокоєність ураженням ВІЛ, чим вищими є їх оцінки занепокоєності ровесниць ($r = -0,756$; $p < 0,05$), в чому нами вбачається їх певна захисна позиція. Характерними є й те, що байдуже ставлення у дівчаток 13-14 років, очевидно, визначається недостатньою поінформованістю про природу та перебіг даного захворювання ($r = 0,760$; $p < 0,05$). Серед характерологічних особливостей дівчаток даної підгрупи значимими виявилися яскраво виражені емотивні ($r = -0,707$; $p < 0,05$) та педантичні ($r = -0,734$; $p < 0,05$) риси.

Що ж стосується результатів, отриманих на вибірці дівчаток старшого підліткового віку, то між респондентками з різними типами ставлення до небезпеки ураження ВІЛ також було виявлено ряд статистично достовірних відмінностей. Безумовно тривожні старші підлітки жіночої статі відрізнялися від своїх відносно занепокоєних ровесниць не лише вищою вираженістю когнітивного аспекту ставлення до небезпеки ураження ВІЛ (див.табл.1), але й вищим ступенем сприйняття ймовірності ураження ВІЛ відносно своїх ровесниць ($t = 3,62$; $p < 0,001$) та яскравіше вираженими застрягаючими рисами характеру ($t = 2,27$; $p < 0,05$). У ставленні до людей, що живуть з ВІЛ/СНІДом більш толерантними виявились відносно занепокоєні дівчатка ($t = 2,77$; $p < 0,01$), тоді як безумовно тривожні дівчатка проявили вищий ступінь згоди з прийнятністю окремих моделей безпечної сексуальної поведінки, реалізація яких забезпечує можливість відмови від сексуальних стосунків та використання засобів захисту.

Встановлено, що дівчаток 15-17 років з безумовно тривожним ставленням до небезпеки ураження ВІЛ характеризують, поряд з вищими оцінками власної ймовірності небезпеки та занепокоєності стосовно ураження ВІЛ (див.табл.1), вищі оцінки такої ймовірності та занепокоєності для своїх ровесниць ($t = 5,05$; $p < 0,001$ та $t = 5,36$; $p < 0,001$). В той же час, достатньо байдужі дівчатка цього віку мають вищі показники нормативності у поведінці ($t = 2,81$; $p < 0,01$) у поєднанні з меншим досвідом вступу в інтимні стосунки з протилежною статтю ($t = 2,02$; $p < 0,05$). Безумовно тривожні дівчатка, здебільшого, вище оцінювали сприйняття небезпеки ураження ВІЛ у матримоніально зумовлених сексуальних стосунках та проявляли вищий ступінь згоди з припустимістю таких моделей безпечної міжстатевої поведінки, які забезпечують дівчаткам відмову від сексу, обговорення негативних емоцій та використання засобів статевого захисту.

В процесі аналізу було також виявлено, що дівчатка старшого підліткового віку з відносно занепокоєним ставленням до небезпеки ураження ВІЛ відрізняються від достатньо байдужих респонденток. Відносно занепокоєні більше тривожаться з приводу загрози ВІЛ (див.табл.1) і вважають, що така занепокоєність характерна і їх ровесницям ($t = 5,22$; $p < 0,001$), оскільки для них існує висока ймовірність настання такої небезпеки ($t = 2,43$; $p < 0,05$). Нормативнішими у своїй поведінці ($t = 2,69$; $p < 0,01$), більш товариськими та комунікабельними ($t = 2,29$; $p < 0,05$) виявилися достатньо байдужі респондентки, які проявляють і нижчий поведінковий ризик у сексуальних стосунках, тоді як відносно занепокоєні респондентки мають яскравіше виражені демонстративні риси характеру ($t = 2,47$; $p < 0,05$).

Подальший аналіз отриманих даних було спрямовано у площину розгляду кореляційних взаємозв'язків між показниками ставлень до небезпеки та собистісних, характерологічних, когнітивних та поведінкових особливостей, діагностованих у дівчаток старшого підліткового віку з різними типами ставлення до небезпеки ураження ВІЛ. Такий аналіз засвідчив, що комплекс корелятив показників особистісного ставлення до небезпеки ураження ВІЛ у цій

групі є специфічним та відрізняється від того, який окреслився у групі дівчаток молодшого підліткового віку.

Визначено, що високі оцінки ймовірності загрози ВІЛ у респонденток старшого підліткового віку з безумовно тривожним ставленням до небезпеки ВІЛ можуть детермінуватися як особистісними (домінантність ($r = 0,367$; $p < 0,05$)) та характерологічними особливостями (акцентуація збудливих ($r = 0,534$; $p < 0,05$), екзальтованих ($r = 0,469$; $p < 0,05$) та циклотимних рис ($r = 0,497$; $p < 0,05$)), так і когнітивними репрезентаціями про дане захворювання – чим нижчим був рівень знань респонденток про походження та перебіг захворювання ($r = -0,557$; $p < 0,05$) та більшою була їх впевненість у його виліковності ($r = -0,485$; $p < 0,05$), тим вищими виявилися у них оцінки особистої ймовірності даної небезпеки. Безумовно тривожні дівчатка старшого підліткового віку тим вище оцінюють власну занепокоєність загрозою ВІЛ, чим вищою є їх оцінка власного контролю над ситуацією уникнення такої небезпеки ($r = 0,490$; $p < 0,01$) і чим нижчим є їх поведінковий ризик щодо ураження ВІЛ статевим шляхом ($r = -0,389$; $p < 0,05$). Висока занепокоєність цих респонденток, можливо, пов'язана з високою емпатійністю ($r = 0,447$; $p < 0,05$) та акцентуацією педантичних ($r = 0,472$; $p < 0,05$), екзальтованих ($r = 0,469$; $p < 0,05$), тривожних ($r = 0,485$; $p < 0,05$) та циклотимних ($r = 0,497$; $p < 0,05$) рис характеру. В той же час, чим менше вони знали про користування презервативом як засобом захисту від ВІЛ у статевих стосунках, тим більше вважали ситуацію уникнення ВІЛ контрольованою для себе ($r = -0,548$; $p < 0,05$), що може бути свідченнями того, що у свідомості дівчаток 15-17 років можливість особистого захисту від ВІЛ не передбачає обов'язкового володіння інформацією щодо правильності використання презервативу.

Що ж стосується респонденток старшого підліткового віку з відносно занепокоєним ставленням до небезпеки ураження ВІЛ, то їх, як засвідчили результати кореляційного аналізу, характеризують такі особистісні властивості як впевненість у собі ($r = -0,451$; $p < 0,01$) та конформність ($r = -0,366$; $p < 0,05$). Їх вища впевненість у неможливості визначити ВІЛ-статус людини по

зовнішньому вигляду не спричиняє вищої стурбованості даною загрозою для себе ($r = -0,403$; $p < 0,05$), тоді як остання швидше походить від переоцінки стурбованості небезпекою ВІЛ своїх ровесників ($r = 0,527$; $p < 0,01$). В той же час, їх позиція особистої невразливості та високий контроль за ситуацією уникнення ВІЛ може обумовлюватися обмеженим досвідом особистого вступу у статеві стосунки ($r = -0,401$; $p < 0,05$) і низьким ступенем поведінкового ризику ураження ВІЛ статевим шляхом ($r = -0,345$; $p < 0,05$).

У групі дівчаток старшого підліткового віку достатньо байдуже ставлення до небезпеки ураження ВІЛ, очевидно, на особистісному рівні пов'язане з такими якостями як емоційна стійкість ($r = -0,546$; $p < 0,05$) та дипломатичність ($r = -0,467$; $p < 0,05$). Їх занепокоєність, очевидно, може зростати з підвищенням рівня знань про походження, розвиток та наслідки захворювання ($r = -0,345$; $p < 0,05$). В той же час, їх захищеність від можливості потрапити у небезпечні щодо ВІЛ ситуації, очевидно, забезпечується установками на уникнення будь-якого спілкування з вірусоносцями ($r = -0,475$; $p < 0,05$), що свідчить про їх негативне ставлення до людей, що живуть з ВІЛ/СНІДом.

Підсумовуючи результати виконаного дослідження, зробимо такі висновки:

1. Проблема особистісних ставлень до небезпеки ураження ВІЛ підлітками є однією з актуальних у сучасній психологічній науці та практиці. Показано, що особистісне ставлення до небезпеки розглядається як емоційне сприйняття загрози, яке переломлюється крізь призму оцінки ймовірності настання негативних наслідків та можливості контролю ситуації.
2. Експериментально доведено, що особистісні ставлення дівчаток-підлітків до небезпеки інфікування вірусом СНІДу мають вікову специфіку, яка проявляється у відмінностях поведінкового, когнітивного та особистісного характеру.
3. Розкрито, що в основі типів ставлення дівчаток молодшого та старшого підліткового віку лежать різні детермінанти. Для дівчаток обох вікових груп з безумовно тривожним ставленням до загрози ВІЛ характерними були низька поінформованість з різних аспектів проблеми ВІЛ/СНІДу та

знижений поведінковий ризик у статевих стосунках. Проте у дівчаток молодшого підліткового віку це швидше пов'язано з проявом таких особистісних та характерологічних рис як обережність та експресивність, тоді як у 15-17-річних – із тривожністю, педантичністю, екзальтованістю та циклотимією. Достатньо байдуже ставлення респонденток молодшого та старшого підліткового віку було пов'язане з недостовірними знаннями про дане захворювання та поєднувалося з емоційною стійкістю на особистісному рівні.

Подальше дослідження особливостей особистісних ставлень підлітків до небезпеки ураження ВІЛ буде спрямовано у площину розробки рекомендацій по їх врахуванню при проведенні превентивних заходів у даному віковому періоді.

Список використаної літератури.

1. Гришаєва І.В. Статевоспецифічні особливості психологічних факторів ризику інфікування ВІЛ/СНІДом: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.04/ Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 1998. - 17с.
2. Кон И.С. Подростковая сексуальность на пороге XXI века: Социально-педагогический анализ / Институт этнологии и антропологии РАН. – Дубна: Феникс+, 2001. – 208с.
3. Мечитов А.И., Ребрик С.Б. Восприятие риска // Психологический журнал. – 1990. – Т.11. - №3. – С.87-95.
4. Мясищев В.Н. Психология отношений. – М.: Изд-во Институт практической психологии, 1995. – 356с.
5. Психология современного подростка / Под ред. Фельдштейна Д.И. – М.: Педагогика, 1987. - 224 с.
6. Психология социальных ситуаций / Сост. и общая редакция Н.В. Гришиной. – СПб.: Питер, 2001. – 416с.
7. Чарлтон Э. Основные принципы обучения здоровому образу жизни. // Вопросы психологии. – 1997. - №2. – С.3-14.

8. Dolcini M.M., Catania J.A., Choi K.-H. Cognitive and emotional assessments of perceived risk for HIV among unmarried heterosexuals // AIDS Education and Prevention. - 1996. - №8(4). - P.294-307.
9. Van der Velde F.W., Van der Plight J., Hooikaas Ch. Perceiving AIDS – related risk: Accuracy as a function of difference in actual risk // Health Psychology.– 1994. – Vol.13.- №1.- P.25-33.

РЕЗЮМЕ

В статье уточняется понятие личностного отношения к опасности инфицирования ВИЧ. Представлены результаты экспериментального исследования личностных отношений девочек-подростков младшего и старшего возраста к угрозе инфицирования ВИЧ. Анализируются возрастные различия в детерминации определенных типов отношения к опасности поражения ВИЧ.

SUMMARY

In the article the concept personal relation to danger of a HIV infection is specified. The results of an experimental research personal relations of the girls - teenagers of younger and senior age to danger HIV infection are submitted. The age distinctions in determination of the certain types of the relation to danger of a HIV infection are analyzed.